

Ключевые слова: наследственный договор, понятие, признаки, наследство, Гл. 90 ГК Украины.

Kravchenko O. Y. Concept and signs of the inherited agreement.

The inherited agreement as normatively envisaged institute of the inherited right, which contains the signs of contractual legal relationships, is examined.

Keywords: the inherited agreement, concept, signs, inheritance, P. 90 Civil Code of Ukraine.

Опольська Н. М.

Вінницький національний аграрний університет

ВПЛИВ ХРИСТІЯНСЬКОЇ РЕЛІГІЇ НА СТАНОВЛЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ

Проаналізовано окремі аспекти впливу християнської релігії на розвиток прав дитини у I-XVII століттях нашої ери.

Ключові слова: християнська релігія, права дитини, виховання дитини.

З глибинних теренів суспільної історії прослідковується існування віри у людському суспільстві. Кожній епосі розвитку цивілізації притаманний свій домінуючий світогляд, ідеологія, релігія, як цілісна сукупність домінуючих уявлень про світ, про людину. Процеси прогресивних змін або занепаду духовних цінностей неодмінно позначаються на історичній еволюції становища дитини у суспільстві.

Вплив релігії на юридичний статус дитини спостерігається з найдавніших часів. Тривалий час життя новонародженої дитини не визнавали цінністю. Їх приносили в жертву богам, убивали через ритуальні міркування (наприклад, близнюків) або за статевими ознаками.

Альтернативним способом збування “зайвих” дітей було залишення їх напризволяще. У джерелах досить часто описується життя дітей, яких батьки покинули на пагорбах. За легендами їх доля завжди складалась щасливо: вони ставали богами, правителями.

Визначальний вплив на положення дитини у суспільстві мало поширення християнства, яке внесло вагомі зміни у світогляд людини.

Християнська релігія це – соціальне, духовне, психологічне явище, що зародилося на Сході Римської імперії в I ст. н.е., як віровчення про Бога Творця неба і землі, його єдинородного Сина – Господа Ісуса Христа та Животворчого Святого Духа, це віра в існування духовного світу, безсмертність людської душі тощо.

Варто погодитись з думкою Гі Бодуела, який вказав, що завдяки християнам змінилися погляди на найважливіші в житті людини відносини, змінилося сприйняття єдиної безумовної в людському житті реальності – сметрі [1].

На протигагу римському ставленню до дитини, християнська релігія засудила дітовбивство, визнала наявність душі у дитини. Це суттєво змінило становище дитини в суспільстві, бо істоту, яка мала душу, за релігійними правилами, вбивати заборонялось. Вбивство дитини стали вважати злочином, її життя охоронялось законом.

Проте закріплення права дитини на життя було недостатньо. Без належного забезпечення цього права дітовбивство практикувалось, ще тривалий час, хоча й було

покрито мовчанням. Священники давали настанови батькам, щодо пильності у догляді за дітьми, вказуючи на численні випадки смерті дітей внаслідок так званих “нещасних випадків”.

На наш погляд, саме християнська релігія мала визначальний вплив на визнання права дитини на життя, його захист, незалежно від волі батьків, держави, суспільства.

Моральний вплив християнства почав віддзеркалюватись у багатьох громадських законах. Варто відмітити, що разом із поширенням християнського віровчення погіршувався юридичний статус позашлюбних дітей. Релігія проголошувала святість та непорушність шлюбу, засуджувала позашлюбні зв'язки. До “незаконних” дітей поступово формувалось зневажливе ставлення. У цьому ми вбачаємо негативний вплив християнської релігії на юридичне положення дитини.

У Греції під впливом релігії були створені юридичні норми, які обмежували таких дітей у правах. Народження позашлюбної дитини вважалось зневагою до релігії та держави, ганьбою для сім'ї. Суворі закони щодо позашлюбних дітей діяли у Греції за правління царя Солона. Вони були виключені з числа родичів батька, позбавлені спадку. Батько міг лише виділити їм невелику суму через заповіт. В епоху римської історії позашлюбних дітей поділяли на види: “ті, котрі можуть назвати батька, але такого, якого мати їм не дозволяється”, народжені від жінок, що торгують собою; народжені від жінок “не професійно облудних”. Пізніше виділили дітей, народжених від прелюбодіяння та кровозмішення. Дбати про таких дітей “по закону природи”, зобов'язана була мати [2].

Для стародавнього Риму походження мало велике значення. Позашлюбні діти не визнавались родичами батька, викликали суспільну зневагу, не мали права займати високі суспільні посади. Під кінець республіки положення незаконнонароджених дітей дещо покращилось, їм було надано право на спадщину після свого батька.

Негативне ставлення до позашлюбних дітей на Русі виникло поступово. В язичницький період великого значення законності чи незаконності народження не приділяли, хоча вони не були рівними у статусі. Позашлюбні діти могли обіймати високі державні посади, успадковували від своїх батьків рухоме майно та титули.

Юридичне положення позашлюбних дітей почало змінюватись, починаючи з 990 року після того, як Володимир Великий охрестив Київську Русь. Християнство на Русі приживалось поступово й було причиною уповільненого впливу церкви на визначення юридичного статусу дитини. Навіть після прийняття християнства князі наділяли своїх позашлюбних дітей такими ж правами, як і дітей, народжених у шлюбі. Тривалий час святість церковного шлюбу в реальному житті не визнавалась. Подружня зрада не засуджувалась суспільством. В народі вважали, що церковний шлюб - звичай вищих класів, але і поважні особи, прийнявши християнство, нерідко не дотримувались його обрядів або повертались до старої релігії.

З часом з'явилися суттєві відмінності у статусі дітей, народжених у шлюбі та “незаконно” народжених, а також станів відмінності.

Джерела свідчать, що в окремих випадках, “незаконно народжені” отримували певну частину спадщини із рухомого майна. У грамоті Новгородського князя Всеволода новгородському Владикові або Софіївському собору (прибл. 1135 р.) сказано: “...прелюбодійна частина... з великого живота дати по оскуду, а з малого як робітничу частину, кінь та знаряддя...” [3].

Багато дослідників розмірковували над мотивами християнської церкви в ініціюванні поділу дітей на законних та незаконних. О. М. Нечаєва припустила, що

основним мотивом було встановити контроль над найбільш інтимними сторонами життя людини [4].

Я. М. Щапов вказав, що церква на Русі у X-XII ст. знайшла та наклала свої руки на ті сфери права, які держава, князівська влада залишила поза увагою своїх інститутів [5].

Н. М. Крестовська зробила висновок, що найбільш стійким мотивом було якомога швидше подолання язичницьких традицій, серед яких була полігамія і відповідні її наслідки [6].

Усе це, безперечно, мало вплив на ініціювання визнання нерівності у юридичному положенні позашлюбних дітей, проте, на нашу думку, основний мотив криється у забороні успадкування земель позашлюбними дітьми. Роздрібнення князівських володінь не сприяло зміцненню християнської релігії, державної влади, консолідації суспільства, а породжувало міжусобні війни та ворожнечі.

Підтвердженням цієї думки є встановлення та закріплення інституту необмеженої батьківської влади. На нашу думку, саме через спроби зосередження “в одних руках” основних владних повноважень християнська релігія свято охороняла авторитет батька.

Батько мав право розподілу майна між членами сім'ї, в будь-який момент міг забрати його назад, а також право власності на майно, що перейшло дітям у спадок від родичів. Ніякі особисті якості батька не брались до уваги, а матері надавались лише деякі права щодо виховання дитини.

Одним із суттєвих недоліків правового регулювання батьківської влади, на наш погляд, було те, що воно здебільшого обмежувалося захистом інтересів батька. Юридичні закони, як і християнська релігія, були спрямовані на підтримку батьківського авторитету, на виховання покірності у дитини, а не на реалізацію її інтересів.

Про схвалення християнською релігією патріархальних відносин та нерівності дітей залежно від статі свідчать переконання видатного представника середньовіччя, католицького богослова Фоми Аквінського, який обґрунтовував основні принципи християнства. Його погляди на дитину були засновані на уявленнях про єдність душі і тіла. Ф. Аквінський вважав, що моментом духовтілення для хлопчиків є 30-й день після запліднення, а для дівчинки – 80-й. Серед причин, які сприяють народженню дівчаток, він називав неповноцінність чоловічого сім'я, хвору матку у жінок, диявольське втручання. Фома Аквінський був прибічником ідеї абсолютної покори дитини, слухняності, що досягається суворим вихованням [7].

Мислитель висловлював критичне відношення до народження дівчаток під впливом ідеології християнської релігії, яка надавала чоловікам порівняно вищий юридичний статус.

Варто відмітити досить тривалу терпимість християнської релігії до фізичних покарань дитини з метою виховання її послухності, покірності.

Історичним свідченням жорстокого ставлення до дитини з метою підкорення її волі є “Житіє преподобного отця нашого Феодосія, ігумена Печерського” (X ст.). У праці розповідається про життя Феодосія Печерського, якого часто біла мати-удова через те, що він бігав до церкви, поведився не як дитина заможних батьків, як вона того прагнула. За спроби втекти з дому мати жорстоко карала його, садила на ланцюг. Одного разу Феодосій остаточно покинув рідний дім і знайшов притулок у Анатолія Печерського, де став послушником [8].

Слід відзначити, що Нестор у творі “Житіє преподобного отця нашого Феодосія, ігумена Печерського” не засуджує жорстоке покарання юнака. Про зародження

організації захисту дитини свідчить лише те, що церква стала притулком для хлопчика. Особливо наголошується на подальшій долі юнака, а саме: служіння церкві.

Схвалення абсолютної покори дитини простежується у праці відомого філософа середньовіччя Іоанна Петріці (XI-XII ст.) “Розгляд Платонівської філософії і Прокла Діадоха”. У ній він згадав батьків Прокла Діадоха, котрі не мали дітей і постійно молились Богу. “Ім було оповіщено, що у них буде син, котрий все життя присвятить дослідженням вищих матерій.” Коли ж у них народився хлопчик і “досяг юнацького віку, завдячуючи чистоті, що перебувала в ньому, перевершив усіх в повній мірі. Говорю перш за все про чистоту і опанування ним вогню юнацтва, який хвилює душі, що зійшли у створений світ” [9]. Іоанн Петріці вказав на Божу благодать для батьків – народження стриманого, покірного хлопчика, з прагненням до наук. На наш погляд, саме у цьому філософ вбачав його чистоту та перевершення над іншими дітьми.

Існує немало відомостей про жорстоке ставлення до дитини в XIV-XVII ст. (поч. XVIII ст.) у багатьох країнах світу.

Подібні традиції виховання спостерігались і у Росії. До жорстокого поводження з дітьми закликав пам’ятка звичаєвого права Росії – “Домострой” Сильвестра. Він визначив, що виховання – це турбота про фізичний розвиток дитини, покарання – турбота про моральний розвиток дитини, повчання – турбота про релігійний розвиток дитини. Домострой прямо закликав батька: “Крушити ребра дитини палицею... інакше не буде тебе слухати... стане смутком душі твоєї і розоренням дому твого” [10].

Подібні національні звичаї були відображені в Соборному Укладенні 1649 р., що вважається першим друкованим кодексом російського права. Законом передбачались суворі тілесні покарання дитини. За недотримання закону християнського, за образливі слова в сторону батька чи матері, у разі звернення батьків зі скаргою дітей-порушників наказано “бити кнутом”. У статтях глави XXII передбачено, що коли син чи донька вб’є матір або батька, – „карати смертю без пощади”, незважаючи на мотиви і обставини вбивства. Батьків за вбивство дитини карали ув’язненням на один рік, після чого винні мали покаятись. Суворіше покарання було передбачено за вбивство незаконнонародженої дитини. Стаття 26 XXII глави вказувала: “Якщо жінка живе облудно і наживе дитину, яку вб’є сама чи накаже комусь,... карати смертю без помилювання, щоб усі інші облуди остерігалися” [11].

Зазначена постанова була направлена не стільки на захист життя “незаконно народженої” дитини, як на підтримку релігійної моралі, яка засуджувала позашлюбні зв’язки.

На українських землях традиції виховання дитини були відмінними. Педагогічні трактати, починаючи з часів Володимира Мономаха, закликали до застосування методів переконання в процесі виховання, а не покарання.

Про особливий підхід до виховання дітей свідчить Повчання Володимира Мономаха своїм дітям, написане приблизно у 1053–1125 роках. “О діти мої! Хваліть Бога і любіть людство. Ні піст, ні самотність не врятують вас, тільки великодушність. – Не забувайте про бідних і хворих, турбуйтеся про них... Не майте гордості ні в умі, ні в серці... Остерігайтесь брехні, пияцтва, облуди; поважайте старших, як батьків, а менших, як братів...” [12]. Володимир Мономах прагнув, щоб виховні настанови стали правилами для молодого покоління на добровільних засадах, що свідчить про повагу до особистості дитини.

Церква закликала до дотримання постів християнами, а Володимир Мономах вказав, що лише великодушність (не піст, не самотність) може врятувати душу людини.

Це, на наш погляд, можна розглядати, як певне відхилення від церковних догматів у поглядах на виховання дитини світського правителя.

Ще одним свідченням відмінності ставлення до дитини в Україні, від Росії, та інших країн, де використовувалось жорстоке насилля над дитиною, є видатна пам'ятка української суспільної думки – духовний заповіт православного шляхтича В. Загоровського (1577 р.), в якій висловлено бажання, щоб його діти в сім років розпочинали навчання “Письма Святого та науки руської”, а опікуни виховували їх пильно й порядно [13].

Про вплив християнської релігії на розвиток прав дитини свідчать окремі норми “Прав, за якими судиться малоросійський народ” (1743 р.), що діяли на території України в Козацько-гетьманський період.

Збірником передбачалось певне звуження обсягу батьківської влади. Артикул 13 глави 13 передбачав обсяг влади батьків над своїми дітьми. Право передавати своїх дітей у найм надавалось батькам, лише за умов великого голоду, нужди. Це право було обмежене і колом осіб, яким батьки могли передати дитину, оскільки в артикулі сказано: “...батьки можуть сина свого, чи доньку надати комусь у найм, чи на службу, чи в заклад, але християнину, а не невірному.” [14].

Таке обмеження, в першу чергу, зумовлене цілями внутрішньої політики держави та підтримкою християнської релігії. Разом з тим, на наш погляд, цей пункт можна розглядати, як піклування держави про виховання та розвиток дитини. Оскільки християнська релігія приділяла багато уваги моральним цінностям, законодавець у такий спосіб прагнув захистити дітей від різних форм насильства.

З давніх часів християнське віровчення має вагомий вплив на формування правового статусу дитини. Визнавши наявність душі у дитини, церква заборонила дітовбивство. Це зумовило юридичне закріплення права дитини на життя, незалежно від волі батьків, держави, суспільства.

Не можна недооцінити значущість суспільної активності церкви у боротьбі з приховуванням вбивства батьками своїх дітей, з маскуванням дітовбивства під нещасні випадки, що практикувались у середньовічному суспільстві.

Вплив християнської релігії на становлення прав дитини не можна вважати однозначно позитивним. Саме церква була ініціатором закріплення нерівності правового статусу дитини залежно від “законності” народження дитини. Позашлюбні діти були обмежені в правах, в можливості участі у суспільному житті.

Починаючи з часів поширення християнської релігії, церква є особливо потужним ресурсом впливу на становлення та розвиток прав дитини, одним із особливо важливих інститутів громадянського суспільства у захисті прав дитини, що здавна мав вагомий вплив на формування правового статусу дитини.

Використані джерела:

1. *Бодуел Гі.* Історія церкви / пер. з франц. Г. Григорович. – Львів : Свічадо, 2000. – С. 52.
2. *Загоровский А. И.* Курс семейного права / А. И. Загоровский. – 2-е изд., с переменаи и доп. – Одесса : тип. Акционерн. Юж.-Рус. о-ва печ. дела, 1909. – X, с. 353.
3. *Загоровский А. И.* Курс семейного права / А. И. Загоровский. – 2-е изд., с переменаи и доп. – Одесса : тип. Акционерн. Юж.-Рус. о-ва печ. дела, 1909. – X, с. 355.
4. *Нечаева А. М.* Россия и ее дети : (ребенок, закон, государство) / А. М. Нечаева. – М. : Грааль, 1996. – С. 11.
5. *Щапов Я. Н.* Византийское и южнославянское правовое наследие в IX–XIII ст. / Я. Н. Щапов. – М. : Наука, 1978. – С. 101.

6. *Крестовська Н. М.* Ювенальне право України : іст.-теорет. дослідж. : монографія / Н. М. Крестовська. – О. : Фенікс, 2008. – С. 136.
7. *Аквінський Ф.* Коментарі до Арістотелевої “Політики” / Тома Аквінський ; переклад з латини О. Кислюк. – К. : Основи, 2000. – С. 143.
8. Нестор. Житіє преподобного отця нашого Феодосія, ігумена Печерського / Нестор // Тисяча років української суспільно-політичної думки : у 9 т. / редкол. : Т. Гунчак (наук. ред.) [та ін.]. – К., 2001. – Т. 1 : (X–XVст.). – С. 304-343.
9. *Панцхава И. Д.* Петрици / Панцхава И. Д. – М. : Мысль, 1982. – С. 124.
10. Домострой / [вступ. сл. Л. Н. Вдовиной]. – Ярославль : Аспол, 1991. – С. 102.
11. Соборное Уложение 1649 года : текст, комент. / АН СССР, Ин-т истории СССР, Ленингр. отд-ние. – Л. : Наука, 1987. – С. 129.
12. *Владимирский-Буданов М. Ф.* Обзор истории русского права / М. Ф. Владимирский-Буданов. – Ростов-н/Д : Феникс, 1995. – С. 394.
13. *Загоровський В.* Духовний заповіт / В. Загоровський ; пер. В. Шевчук // Тисяча років української суспільно-політичної думки : у 9 т. / редкол. : Т. Гунчак (наук.ред.) [та ін.]. – К., 2001. – Т. 2, кн. 1 : (XVI ст.) – С. 250.
14. Права, по которым судится малороссийский народ ... / изд. под ред. и с прилож. исслед. о сем Своде и о законах, действовавших в Малороссии проф. А. Ф. Кистяковского. – К. : Унив. тип. (И. И. Завадзского), 1879. – С. 445.

Опольская Н. М. Влияние христианской религии на становление прав ребенка.

Проанализированы отдельные аспекты влияния христианской религии на развитие прав ребенка в I-XVII веках нашей эры.

Ключевые слова: христианская религия, права ребенка, воспитание ребенка.

Opol'ska N. M. Influence of christian religion on becoming of rights for a child.

The separate aspects of influence of christian religion are analysed on development of rights for a child in I-XVII ages of our era.

Keywords: christian religion, rights for a child, education of child.

Острівний Д. М.
Фінансово-правовий коледж
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СТАН ДОТРИМАННЯ В УКРАЇНІ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ГРОМАДЯН ПЕРЕД ЗАКОНОМ І СУДОМ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті висвітлено застосування на практиці концепції дотримання в Україні принципу рівності громадян перед законом і судом, а також озвучені проблеми з цього питання. Висунуто ряд обґрунтованих пропозицій для їх вирішення та вдосконалення Кримінального кодексу.

Ключові слова: Конституція України, конституційні права, рівність громадян, кримінальний процес, кримінально-правові гарантії.

Становлення Української правової демократичної держави відбувається нерозривно с процесом оновлення юридичної бази, захисту прав і свобод людини. Як повноправний член світового співтовариства, Україна має запроваджувати в дію міжнародно-правові акти про права і свободи людини, а це в свою чергу вимагає приведення національного кримінального процесуального законодавства у відповідність